

Batzegades contra els catalans

Dels Decrets de Nova Planta i imposicions posteriors

Rosa Calafat

*«Què li fa a la gent un fet una peli coneguda, / els incendis de Neró / o les guerres d’Alexandre...? / No està gens determinat, / però ens sembla raonable / I són molts els erudits, / resolta a perdre la pitxa, / per poder de demostrar / que això és inexorable. / Aviat, els catalans / deixarem aquesta Terra / I el fet no commourà / ni a la Mare de Calcuta» (Miquel Bauçà, 2002. *Els somnis*).*

Reflexions prèvies

Quins han estat els mecanismes i les estratègies que han obligat els catalans a bilingüitzar-se, a no poder exercir plenament la lleialtat lingüística, tal com ho fan molts de pobles europeus com el nostre? «No es pot fer res més que esmentar els documents més notables que sortiren de París i de Madrid, al llarg del segle XVIII, i que constitueixen la mostra més dura de la imposició, als territoris de llengua catalana de la llengua de l’estat.»¹

L’intendent Carlier, el 1762, en publicar una ordenança a Perpinyà —pèrdua del Rosselló pel Tractat dels Pirineus— el 1659 per tal de fer escoles primàries en francès ho deixa prou clar: «*Il n’y a rien qui entretienne l’union et l’amitié entre des peuples de différentes nationz que la conformité du langage.*»²

El resultat actual de tanta imposició feresta i desmesurada és l’assumpció d’una part del poder regional actual català d’anar a mitges amb els usurpadors:

a) «Per traduir la paraula castellana *espumillón*, aquella tira o cinta brillant, generalment daurada o platejada, que s’utilitza com a adorn. nadalenc per guarnir l’arbre o decorar la casa, us proposem la forma catalana *espuernilló* que, tot i que no apareix als diccionaris, està ben formada en català, ens dóna la idea d’un objecte que ‘espuerneja’ i, a més, com que no s’allunya gaire de la pronúncia del terme castellà, té força possibilitats d’implantació. No hem de desestimar tampoc per referir-nos al mateix concepte formes genèriques com ara *garlanda* o *cinta de Nadal*» (<http://www.termcat.es/termgia/calaix/parlem/temàtic/par0000.htm>, actualització del 9 de desembre del 1999).

b) Pels volts de la primavera de 1997 el regidor de l’ajuntament de Palma, Joan Bauçà, en unes declaracions per ràdio, tot fent esment a la celebració a Mallorca de la

Feria de Abril, digué: «jo quan sent protestar es nacionalistes, que tots ells són més provincians que ses sopes escaldades, sa sang me puja a sa cresta i au, fotria un decret que únicament els deixaria parlar en mallorquí amb sa padria. Amb s'altra gent castellá, anglés i alemany.»³

- c) El 4 de maig de 2001 el Govern de les Illes Balears aprova el Currículum Integrat de Llengües (CIL Decret 67/2001), pel qual s'estableix el currículum de l'educació primària a les Illes Balears i normes posteriors. S'hi diu que «el català i el castellà són dues llengües romàniques que presenten molt components lingüístics i culturals comuns o semblants i perquè són les dues llengües oficials de la nostra comunitat».

Els Decrets de Nova Planta

«Comminut, encara tresco / entre greix i brutedat, / que és el rastre inconfusible / que supuren els bergants / que hom diu enemics nostres» (Miquel Bauçà, 2002. *Els somnis*).

Les normes de socialització catalanes sofreixen els primers canvis dràstics amb l'entrada en vigor dels Decrets de Nova Planta,⁴ amb els quals els catalans se sotmeten al domini de Castella (victòria de les tropes de Felip, d'Anjou,⁵ borbó francès i nét del rei Lluís XIV de França; s'aboleix el règim jurídic català i les institucions que li eren pròpies⁶).

El 13 de juliol de 1713 es firma el Tractat d'Utrecht⁷ entre Espanya i la Gran Bretanya. Amb aquest tractat es reconeix a ambdues parts contractants el dret de conquesta dels territoris ocupats, Gibraltar per a la Gran Bretanya (article 10) i les terres catalanes per a Espanya (article 13). Menorca per raó d'aquest mateix tractat resta en mans dels anglesos.⁸

Dos impresos publicats el 1714 a Londres es fan ressò de l'heroisme dels catalans (*La deplorable història dels catalans* i *Consideració del cas dels catalans*): «Han alçat les espases i no les embeinaran fins que llurs privilegis estiguin assegurats, disposats a morir defensant-los. Per temerària que sembli aquesta resolució, s'ha d'admetre que és magnífica i heroica. Quina importància té la vida quan no hi ha llibertat? Llurs avantpassats els van llegar sencers llurs privilegis de fa segles. És que ara han de renunciar-hi deshonorablement, i han de deixar darrere d'ells una raça d'esclaus? No; prefereixen morir tots; o la mort o la llibertat, això és llur decidida elecció.»⁹

Cadascun dels capítols que formen la Nova Planta aboleix¹⁰ o modifica dràsticament tot allò que fins aleshores havia estat el govern i el patrimoni juridicocultural¹¹ i historicoadministratiu de la nació catalana. El punt setè del Decret de Nova Planta de

Mallorca i Eivissa diu: **«Siendo mi intención honrar y premiar indistintamente todos mis vasallos según el mérito de cada uno y emplearlos como juzgare más conveniente, declaro y mando que, en adelante, cesen en Mallorca las costumbres y leyes que hablen de extranjería.»** Arreu dels Països Catalans se suprimeixen la majoria dels òrgans de representació política i social¹² (Corts, Generalitat, Consell de Cent, Gran i General Consell...). El 10 de maig de 1730 la Cámara del Consejo de Castilla acorda que **«ha procedido siempre con reflexión a que siempre sea mayor el número de castellanos en cada sala que el de naturales, y los fiscales siempre castellanos»**.

Una Reial ordre de 22 de juliol de 1718 anul·la la figura dels jurats i nomena regidors com a Castella. El 22 d'octubre d'aquest mateix any l'audiència de Mallorca —òrgan que a partir d'aleshores dependrà del Consejo de Castilla i que assumeix les funcions del Gran i General Consell, la institució del Regne de Mallorca— convoca el veguer, Jordi Fortuny, per notificar-li que **«el rei se havia dignado suspender el empleo de veguer nombrando en su lugar por corregidor de Palma al señor don Diego Navarro»**. El 17 de juny de 1723 l'Audiència estableix que el corregidor de Mallorca té les mateixes competències que els corregidors de Castella: **«Puede compeler por todos los medios de política y justicia a que los corregidores asistan a los ayuntamientos y demás funciones públicas para poner en ejecución las resoluciones que se adopten.»**

Evidentment, les tropes filipistes ocupen el territori català. El capítol 11 del Decret de Nova Planta de Mallorca i d'Eivissa imposa l'obligació d'allotjar els militars (fins el 1729 s'estan al teatre Principal de Palma). Els mallorquins són víctimes de reclutament forçós i tractats d'esclaus. Els lligaven ben fort als cavalls i els tancaven, com a presoners, al castell de Bellver. El 1747 les tropes espanyoles s'endugueren més de mil cinc-cents illencs. Deixaren les dones i els nens en la misèria, **«pues si acudían al comandante o al alcalde, en vez de consolarlas, las insultaban y atropellaban los soldados a palos y culetazos en la cabeza, pecho y espaldas, lastimando a muchas»**.

L'intendent Miguel Bañuelos, un dels funcionaris espanyols que el 1777 era a l'illa de Mallorca, es definí com a part de **«los que pasamos el mar para dirigirlos [als catalans] y tratarlos»**: «Amb la desaparició del regne de Mallorca, el palau de l'Almudaina de Palma es convertí en residència dels virreis i governadors. Á l'actualitat, la part del Patrimoni Nacional, continua ocupada pel Govern Militar. Des del 1985 és residència oficial dels reis d'Espanya.»¹³

Als llibres de text

Actualment, llibres de text¹⁴ en català ofereixen als nostres fills la informació següent sobre aquests esdeveniments:

1. El segle XVIII, una nova forma d'Estat

Els Borbons

Quan, l'any 1700 va morir Carles II, l'últim rei de la família dels Àustria, va deixar com a hereu dels seus regnes Felip V, un príncep francès de la dinastia dels Borbó, que va començar a regnar a Castella, a la Corona d'Aragó, a Navarra i a les altres possessions de la corona espanyola.

La guerra a les Illes Balears

Una esquadra anglo-holandesa es va apoderar de l'arxipèlag balear el 1706, en nom de Carles d'Àustria.

El 1715 Felip V va recuperar Mallorca i Eivissa, però Menorca va quedar en poder dels anglesos i no tornà a formar part de la corona fins al 1782.

2. El sistema polític: unificació i centralització

La unificació política

Felip V va reorganitzar el sistema polític espanyol. Durant el seu regnat es van abolir, mitjançant els Decrets de Nova Planta, les lleis i les autonomies dels regnes de la Corona d'Aragó (Mallorca, Catalunya, València i Aragó), que s'havien oposat al rei durant la Guerra de Successió. D'aquesta manera es va unificar el sistema polític espanyol.

Centralització

Aquesta unificació implicava la centralització del poder. El rei tenia tot el poder polític, que exercien, els seus ministres i funcionaris.

L'objectiu principal dels reis i dels ministres espanyols del segle XVIII era augmentar la riquesa del país. Per això es van preocupar de desenvolupar la indústria, el comerç i l'agricultura.

Evidentment aquesta informació contrasta força amb els fets i amb la memòria col·lectiva del poble català: «Fora galls i botiflers / i an es qui mos fan bocins! / Criden es bons mallorquins / barco a tots es forasters!», Glossa del segle XVIII. «Sant Pere era espanyol, / espanyol era Sant Pere, / i de tan espanyol que era / se va espanyar ell tot sol», Glossa del segle XX.¹⁵

Imposicions posteriors «para que en todo el Reyno se actúe y enseñe en lengua castellana»

«*Els jueus eren subhomes, / cogitaven els teutons / [...] La solució final / era allò més previsible. / El misteri és que els jueus / no ho veien, no s'ho creien. / Aquí, els nostres enemics / ho farien, si poguessin*» (Miquel Bauçà, 2001. *Els estats de connivència*).

El 23 de juny de 1768 Carles III signa a Aranjuez la Reial Cèdula «*para que en todo el Reyno se actúe y enseñe en lengua castellana con otras cosas que se expresa*», l'article VII de la qual diu: «*Mando que la enseñanza de primeras letras, latinidad y retórica se haga en lengua castellana generalmente donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias.*»

El comte d'Aranda, un dels autors de la Cèdula d'Aranjuez, s'encarrega també d'aplicar aquesta política espanyolitzadora en terres americanes.

El 10 de maig de 1770, i a petició de l'arquebisbe de Mèxic, es dicta una disposició per fer que «*de una vez se llegue a conseguir el que se extingan los diferentes idiomas de que se usa en los dominios y solo se hable el castellano como está mandado por repetidas leyes*».

El 1778 el Reial Acord —inclòs dins l'organigrama de la Reial audiència de Mallorca— envia una circular al batle d'Alcúdia i batles de la part forana, en què es recorda l'obligatorietat de fer l'ensenyament de gramàtica i de retòrica en espanyol, sota «*las penas referidas*», és a dir, privar els mestres del seu càrrec. La circular es basa en l'autoritat legal de «*lo que manda SM en su Real Cédula de 23 de junio de 1768*». I especifica, «*que se ponga toda diligencia en extender el idioma general de la Nación, sobre cuya observancia mandada no permita esa Real Audiencia la menor contravención, ni otro impedimento y experimentando de un año a esta parte, que lo que se había ganado en este Reino con el celo de los superiores, así eclesiásticos como seculares, en este particular, se va perdiendo por instantes*».

El 23 d'abril de 2001 l'actual Borbó declara: «*Nunca fue la nuestra lengua de imposición, sino de encuentro. A nadie se le obligó nunca a hablar en castellano. Fueron los pueblos más diversos quienes hicieron suyo, por voluntad libérrima, el idioma de Cervantes.*»

L'intendent Miguel Bañuelos el 1777 recomana al Governador del Consejo de Castilla que faci venir a Mallorca, i amb urgència, «*Maestros de primeras letras que bien dotados vengan de las provincias de Castilla a enseñar a esta juventud nuestra lengua matriz*».

Pel que fa a l'ensenyament universitari, Felip V funda la universitat de Cervera per tal de premiar la fidelitat d'aquesta ciutat i castigar la resta del Principat. El 1785 la universitat de Cervera presenta un recurs contra la universitat de Palma, pel fet que molts principatins per fugir de la universitat filipista «*preferían la incomodidad de la navegación a la mayor facilidad que les suministraba el viage para Cervera*». El fiscal de l'audiència de Mallorca, Fernández de Córdoba, decideix fer acabar aquest costum. i es converteix en l'inquisidor de la universitat de Mallorca.

Amb el ferm propòsit de tallar de soca-rel aquest corrent de principatins, illencs i valencians barrejats, les institucions borbòniques —el fiscal al capdavant— decideixen d'incapacitar la universitat mallorquina: l'acusen de «*poca formalidad, poco rigor y exac-*

titud de los poquísimos que ha visto públicos el fiscal». I a partir d'aleshores, i per manament del Consejo, la universitat de Mallorca serà només per als illencs, «*para los naturales*», diu el document reial. L'ajuntament de Palma i la universitat mallorquina refuten aquesta decisió tot recordant al Consejo que tant principatins com illencs són *naturales* d'allà mateix: «*Y siendo esto como es así y considerando el reyno de Mallorca como parte de Cataluña, es tanto menos fundado el recurso del Chancillerio y Claustro de Cervera por querer privar a los catalanes naturales de los honores del doctorado de los grados conferidos por la de Mallorca, en todo igual a la de Cervera.*» Paral·lelament es dicta la Reial Cèdula «*por la que se manda que en todas las universidades de estos reynos sea la duración del curso o año escolar desde diez y ocho de octubre hasta San Juan de junio*». Homologuen totes les universitats a la de Salamanca (exàmens, oposicions, assignatures... .

L'11 de desembre de 1788 Carles III aprova els Estatuts de l'Academia Médico-práctica de Mallorca. En destacam l'article següent: «*Todas las obras académicas se escribirán en castellano, sin permitir, que en la Academia se hable otro idioma; y a este fin adopta, la misma, las reglas de la lengua española, tanto en su gramática como en su ortografía.*»

Recentment la UIB ha editat uns fulletons informatius que ofereixen una «mica d'història». Ens interessa remarcar-hi el tractament d'alguns fets. S'hi diu que «El 1772 una reial ordre va suprimir el nom de Lul·liana i la Universitat esdevingué Literària de Mallorca. Aquest fet va obeir la política que, des de Madrid, impulsava la uniformització de totes les universitats espanyoles mitjançant la reforma generalitzada de llurs plans d'estudis i que, en el cas mallorquí, va suposar un impuls de noves disciplines en el si de les àrees de coneixement ja existents, encara que va continuar el predomini de caràcter marcadament religiós de la seva producció científica».

Res no en diuen del recurs intencionat que la universitat de Cervera presenta contra la universitat mallorquina.

«Comuna incorrecta. Néixer a prop d'una. Perjudica greument el desenvolupament del fetus, de l'infant, de l'impúber, de tot allò que tingui possibilitats de formatar-se, conformar-se o performar-se. És una comprovació científica» (Miquel Bauçà, 1998. *El canvi*).

NOTES

¹ M. Prats, 1995. «La repressió lingüística i cultural» a Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans, V. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pàg. 324.

² Vegeu Prats (1995: 324

³ Vegeu L. Capellà, 1997. «Soliloqui d'un regidor» a «Diari de Balears», 1-V-1997

⁴ 29 de juny de 1707 al País Valencià, 28 de novembre de 1715 a Mallorca i Eivissa, 16 de gener de 1716 al Principat de Catalunya.

⁵ El 25 d'abril de 1707 cau València, l'11 de setembre de 1714 cau el Principat, i el 1715 Mallorca i Eivissa.

⁶ Nexes 11-1-1996. Especial Onze de Setembre. Àudio 1: CAT. Televisió de Catalunya.

⁷ J. Lucas i Masjoan, 1997. *Plantejament Històric-juridic entom del Tractat d'Utrecht*. Barcelona, Consell Nacional Català: «L'any 1967 el govern espanyol, d'acord amb els principis proclamats per la Carta de les Nacions Unides, va plantejar al govern britànic la reivindicació de Gibraltar presentant als organismes internacionals competents un expedient de denúncia del tractat d'Utrecht, però referint-se solament al text de l'article 10, en virtut del qual Espanya feia donació a perpetuïtat de Gibraltar a la Gran Bretanya. / Espanya basava la seva denúncia en l'argument que el tractat havia estat signat sota la força de circumstàncies que havien canviat radicalment des d'aleshores i que per tant la seva signatura havia perdut tot valor jurídic. / En matèria de dret internacional la tesi de denúncia del tractat d'Utrecht, acceptada pels organismes internacionals (ONU i el seu Comitè de Descolonització) pot ésser aplicada, amb la mateixa validesa jurídica pel catalans per exigir de l'Estat espanyol la restitució de la constitució i llibertat nacionals brutalment abolides pel primer rei Borbó Felip V durant la Guerra de Successió, ja que l'annexió de Catalunya a l'Estat espanyol fou consumada per l'article 13 de l'esmentat tractat.»

⁸ Els anglesos dominen l'Illa durant els períodes de 1708 a 1756, de 1763 a 1782 i de 1798 a 1802, amb intervals de dominació francesa (1756-1763) i espanyola (1782-1798). Menorca en mans angleses, en contrast amb la resta dels Països Catalans, sota domini espanyol, esdevé nucli il·lustrat on la cultura catalana (lleis, llengua, pensament) no és perseguida com a la resta del territori: «La diferencia idiomàtica no fou plantejada sistemàticament com a problema i quan es va crear una institució cultural privada, la Societat Maonesa de Cultura (1778-85), en la qual participaven dos oficials militars hannoverians i un comerciant angles, l'idioma essencial fou el català» (vegeu Història. Política, Societat i Cultura dels Països catalans, V, pàg. 224).

⁹ Vegeu J. Albareda, 1995. «El cas dels catalans», a Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans, V, pàg. 171.

¹⁰ El capítol 10 del Decret de Nova Planta de Mallorca i d'Eivissa atribueix l'exclusiva de l'encunyació de Moneda a sa Majestat borbònica. Encara el 1731 es recorden els càstigs per als mallorquins que no usin la moneda de Castella. Entre els anys 1720 i 1730 els llibres de *Pedimentos* de l'ajuntament de Palma són plens d'instàncies de particulars i de gremis on reclamen d'usar la moneda que els era pròpia. El 1773 el capità general, de l'audiència de Mallorca fa un ban, en espanyol, que mana al poble mallorquí de lliurar les monedes «antigues» a la Casa de la Moneda de Madrid i a la de Sevilla.

¹¹ Contestació de Felip V al dubte dels Jurats de Mallorca: «*Las causas en la Real Audiencia se substanciarán en lengua castellana.*»

¹² Febrer 1717. Document XIII/670. Arxiu Històric de Mallorca. Secció Reial Acord. Informes enviats al Consejo de Castilla sobre «les qualitats» dels nous dirigents locals: «*Don Antonio Salas Cavallero de la orden de Calatrava padezió en tiempo de el intruso gobierno siete meses de rigurosa prisión en la torre de el Ángel y su hijo D. Juan Salas, gentil hombre de Cámara fue uno de los que se mostraron más leales en oposición de el tumulto de esta ciudad hallándose al lado de su tío D. Gabriel Berga quando le mataron los tumultuantes, por cuio mérito, y los demás que expresa su memorial y ser sugeto de capacidad se le considera a propósito para el empleo de jurado, subrogándole en lugar de D. Antonio, su padre, que no podrá servirle por hallarse impedido [...].*» Per contra, de Jeroni Alemany, jurat de les institucions catalanes, en diuen: «*D. Gerónimo Alemán, Jurado ac-*

tual terzero no es sugeto de la representación y méritos que los propuestos y es sospechoso en la fidelidad por lo que no parece a la Audiencia a propósito ni ninguno de los que actualmente están exerziendo dicho empleo.»

¹³ Gran Enciclopèdia de Mallorca, VIII. 1989. Promomallorca Edicions, pàg. 127.

¹⁴ 1999. *Medi Natural, Social i Cultural, 6. Educació Primària. Tercer Cicle Balears*. Editorial Vicens Vives, pàgs. 228-229.

¹⁵ B. Mestre, 2002. *La identitat reeixida*. Palma. Perifèrics, En aquest llibre trobareu la història contada i servada pel poble català a través del poder de la glossa.